

Misschien moeten we vooral vrijuit spreken

Een gesprek tussen Anthony Heidweiller en Paul Koek over kunstenaars in opleiding, over droombeelden en over het culturele klimaat in Nederland.

opgetekend door Marijke Hoogenboom

Het is een bijzonder winterse decembermiddag, bij Paul Koek thuis aan tafel, met uitzicht op een sprookjesachtig Braassemermeer. Vijf kilometer verder op speelt Paul's Veenfabriek hun nieuwste muziektheatervoorstelling *Machine Agricole* in de lege stallen van de Warmondse boer Piet van der Geest. De voorstelling maakt deel uit van het grootschalige project *Het Platteland als Podium*. Anthony Heidweiller zal een paar dagen na ons gesprek naar Bayreuth afreizen om zich op een auditie bij de Deutsche Oper voor te bereiden. Hij heeft zijn carrière als bariton weer opgepakt, terwijl hij ook volop bezig is om zijn laatste editie van het *Yo! Opera festival* in november 2011 in Utrecht te programmeren. Beide zijn zij dit jaar Artists in Residence aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Anthony aan het Conservatorium van Amsterdam en de Theaterschool en Paul aan de Opleiding Productie Podiumkunsten van de Theaterschool. Het is volgens Paul 'idiot' dat ze elkaar nauwelijks kennen, maar sinds hun eerste ontmoeting koesteren zij de wens om ooit met elkaar te werken.

Wat houdt jullie op dit moment bezig in het onderwijs?

Paul Koek (P): Onderwijs, dat is vooral heel veel verschillende disciplines naast elkaar. Stem is bijvoorbeeld een heel apart vak, met zangers werken is iets heel anders dan met acteurs.

Anthony Heidweiller (A): Als ik kijk naar mijn eigen behoefte om me te blijven ontwikkelen als operazanger realiseer ik me hoe belangrijk het is om in het onderwijs eerst aandacht te besteden aan ambacht en traditie. Als ik van school afkom en bijvoorbeeld met de Veenfabriek wil werken, wil ik allereerst zeker zijn dat mijn stem het doet. Pas dan wil ik weten wat het interdisciplinaire werken kan toevoegen, en wat het evenwicht zou moeten zijn tussen vakmanschap en naar buiten gaan. Ik vind het namelijk ook belangrijk dat we ons niet opsluiten in de school.

P: Interdisciplinair betekent voor mij ook niet: "laat je techniek dan maar zitten". Iedereen die professioneel wil zijn moet de techniek gewoon in huis hebben. Maar ik ben ervan overtuigd dat het niet goed gaat met het onderwijs. Ik vind het vreemd dat we tussen de muren van de hogeschool op

grote afstand van de maatschappij werken. In het aanleren van de techniek als instrumentalist of zanger moet je minimaal 10.000 werkuren investeren. Maar of je dat hele vakkenpakket op die manier moet doen? Ik kan me voorstellen dat je als student zelf een heel mooi vakkenpakket kan samenstellen. En ook als daar maar twee vakken in zitten krijgt die student van mij vooralsnog 120 studiepunten, dat maakt mij geen flikker uit.

A: Ook als je voor een klas staat is het zo wezenlijk dat je techniek goed is. Als ik een vmbo-klas in kom denkt iedereen: als dat een echte kunstenaar was dan zou hij hier niet komen, dan zou hij op het podium staan, hier staat een loser, iemand die niet goed genoeg is. En dan ga je gewoon staan en je trekt je mond open en - whooof - laat horen dat je het kan, en je dan heb je een gouden tijd: het is zo een eer voor hen dat jij met jouw ambacht naar ze toe komt.

P: Maar er zit een enorm verschil in al die ambachten. Ik ken heel wat mensen om mij heen die zijn erg goed in het combineren van dingen, dat is ook een techniek. John van Oostrum van de Veenfabriek bijvoorbeeld: hij combineert elektronica met gitaar spelen, hij

maakt tekeningen, hij bedenkt een druppelmachine, hij speelt een koe, hij zegt een tekst, en hij doet alles goed. Maar we moeten hem wel het noten lezen uitleggen. En daarbij weten dat hij die noten over een paar weken beter speelt dan wij, omdat hij een diepgaande combinatie-techniek heeft, alleen geen instrumentalistische of individualistische techniek. Ik denk dat studenten naast de technieken die er al zijn eigentijdse technieken nodig hebben.

A: Bij de opleiding van zangers is er een beeld, hoe de student zich door het repertoire heen zou moeten ontwikkelen. Maar heb je dan ook de ruimte om authentieke stemmen te kweken? Of geef je punten omdat die adem beter gaat? Ik mis de opleiding die duidelijk aangeeft: "je bent er niet om te reproduceren, of om te kopiëren, maar je bent er om zelf te gaan maken". Ik kom regelmatig studenten tegen die vastlopen in het tweede, of derde jaar. Zij hebben er last van dat niemand vraagt wat ze zelf zouden willen creëren. Er wordt vooral gekeken of ze ergens in passen.

P: Ook als docent wil ik vanuit mijn creativiteit werken en me niet laten beperken door een vooraf vastgesteld puntensysteem. Hoe ga jij aan het eind van een jaar zeggen tegen een knettergoed, maar onnavolgbaar student "dit zijn je studiepunten". Je moest er van alles bij, maar als je heel eerlijk bent mag dat niet. Wij zitten allemaal met een luier aan als de accreditatiecommissie komt, want stel je voor dat je niet aan de regels houdt. Het lijkt dan als of je kritiek hebt op het systeem. Dat is niet zo, ik heb opbouwende gedachten over hoe een opleiding nog ruimer, nog breder en beter voor een student kan zijn.

Ik heb nu vijftien jaar les gegeven en ik zie het aan alle kanten inzakken, financieel wordt het minder, het wordt strenger in de basisvakken, het wordt minder flexibel. En dat vind ik funest voor de studenten. Ik zie veel goede pogingen bij docenten en studieleiders, maar van bovenaf houden we de instituten in stand

zoals die al honderd jaar bestaan. Ik denk dat dat niet meer gaat. Jonge makers van nu leven in een andere wereld. Daarom zijn er een heleboel potentiële talenten die niet meer naar ons toekomen.

A: In mijn gedroomde opleiding komt de techniek op de eerste plaats, maar het gaat om een techniek die veel dichtter staat bij wie je bent, bij wat jonge kunstenaars nodig hebben. Ik ga niet te veel studenten aannemen, een klasje waar je je aan op kan trekken in plaats van het louter individuele onderwijs. Op mijn school is er geen standaardtechniek die we toepassen, maar we gaan een persoonlijke techniek voor de student ontwikkelen. Bij de auditie willen we hun aria en hun liedje horen, maar we zijn ook benieuwd naar hun visie over het kunstenaarschap. In plaats van: "Is dat onze nieuwe ster?".

P: Je zegt dus dat zo'n opleiding nog niet bestaat. We hebben twaalf conservatoria in Nederland, plus een aantal theaterscholen. Maar toch constateren wij er in het hele land geen een instituut is waar het mogelijk is om zelf te maken, om zelf je vakkenpakket samen te stellen en je techniek te ontwikkelen op basis van je eigen artistieke visie. Hoe komt dat? Het is heel moeilijk om de inner cirkel die we hebben opgebouwd te doorbreken. Ik ervaar het als tamelijk rampzalig als er geen doorstroming meer is. Het onderwijs raakt gewoon buiten het nu. Er zijn heel veel vaste docenten die geen idee hebben over andere ontwikkelingen in de kunsten. Dat neem ik ze niet kwalijk maar veel docenten hebben alleen een idee van hun eigen leergang die weleens niet zou kunnen voldoen als je leergangen combineert. Een student kiest gericht voor een conservatorium vanwege een bepaalde leraar, laat hem daarnaast zijn eigen vakkenpakket samenstellen. Nog iets, buiten de conservatoria kom je hele andere systemen tegen van docent opvolging, hele open systemen die kijken of het stokje moet worden doorgegeven aan de beste leerling of misschien aan iemand die nog veel beter is maar verder weg zit. Er zijn heel veel aannames

en vanzelfsprekendheden in zo'n conservatorium zonder dat er met afstand naar wordt gekeken of dat wel het beste is voor de kunst zelf.

Zijn er alternatieven om jonge kunstenaars op te leiden?

A: Ik wil niet teveel klagen over wat er nu is, maar ik ben een idealist en zoek naar nieuwe beelden. In mijn contact met de conservatoriumwereld ontstond er een gedurfde visie over de toekomst. Hoe zou het zijn als je kiest voor maar drie conservatoria met ieder een eigen signatuur? Den Haag wordt bijvoorbeeld de plek voor de makers, gekoppeld aan Leiden. Amsterdam richt zich op de klassieke muziek etc. Maar de andere conservatoria worden allemaal de lycea die ze ooit waren. Veredelde muziekscholen met een duidelijke visie over educatie, community art, waardoor ze een heel duidelijke band krijgen met hun stad. De toptalenten die boven komen drijven, krijgen een zorgvuldig traject naar de conservatoria toe. De drie conservatoria hebben een heel duidelijk band met het werkveld: Het Concertgebouw, de orkesten, De Nederlandse Opera, muziektheaterensembles. Ze kijken naar wat deze instellingen vragen. Ik ben bijvoorbeeld met Nico Smit (voormalige lector Onderwijsvernieuwing aan het Koninklijk Conservatorium) bezig om in een Vinexwijk in Zutphen allemaal routes uit te zetten om mensen door middel van kunst met elkaar te verbinden. De vraag kwam uit de wijk zelf, en idealiter wordt het dichtstbijzijnde conservatorium een kweekvijver, een laboratorium, gestimuleerd door de gemeente en de provincie om duurzame werkvormen te ontwikkelen die heel actief reageren op vragen uit de maatschappij. Van mij mag dat uitgroeien tot een landelijk masterplan. Maar wel een die aan de basis begint, met een idealistisch doel.

P: Volgens mij zijn we niet negatief maar juist heel betrokken en doen er alles aan om bij te dragen aan het onderwijs. Naar mijn idee is het misschien tijd om vooral vrijuit te speken. Ook voor mij is de sprong voorbij

de conservatoria erg belangrijk. Als een school in de stad geïntegreerd is, midden in de wereld staat, weet ik zeker dat mensen heel veel kunnen waarderen, van Messiaen tot Schubert. Ik vergeet nooit hoe de Veenfabriek *Haar leven haar doden* ging repeteren in de V&D, dat was zwaar, mensen maakten opmerkingen als of we debiel waren. Maar hoe beter wij werden, hoe meer wij ons vak verstonden om de scènes te spelen, hoe meer winkellende mensen een hele middag bij ons bleven. Het zou geweldig zijn als kunstenaars in zo'n weerbarstige omgeving zijn. Niet op een oppervlakkige manier, niet makkelijk, maar door je oprecht te laten zien en te laten horen. Dat is gewoon noodzakelijk.

A: Sterker nog: *community arts* mag geen funny hijs worden. Ze doet er echt toe. Juist ook voor de kunstenaars zelf. Ik maak bij mijn projecten steeds weer mee hoe mensen in hun kracht komen. Soms is het best hard voor de studenten. Ze vertrouwen mij, zijn door mij meegenomen in mijn 'waan', maar als zij bij Marco Polo's ochtends op de Zeedijk de winkels ingaan om in contact te komen met de bewoners moeten zij het opeens zelf doen, dat is een enorme uitdaging. Als het je lukt om daar overeind te blijven, sta je de volgende keer anders op het toneel.

P: Het is cruciaal voor makers dat ze in het repetitieproces geconfronteerd worden met de vraag van iemand die gewoon komt kijken "waar gaat het over"? Je mag gerust een podium op en met een heel groot vraagteken voor de zaal gaan staan, maar dan moet het daar ook over gaan. Door breekbaar te zijn en dicht bij de mensen te werken wordt je alleen maar beter. Ik vind het terecht als Piet en Klema, de boeren in Warmond, halverwege ons repetitieproces zeggen dat ze het niet begrijpen. Dat zet me aan het denken en ik ga opnieuw aan de slag. Het wordt meteen allemaal heel werkelijk wat je maakt. Helaas is zoiets in het onderwijs ver weg. Ik schrik van de naïviteit van veel studenten op het conservatorium. Die zijn alleen maar bezig met dat totaal

gesloten wereldje en wanneer ze ergens kunnen spelen. Zo'n systeem dat Anthony voorstelt zou vanuit het beleid, vanuit de overheid moeten worden gemaakt. Dat lukt ons niet van binnenuit. Als je verandering wilt, wat hoognodig is, moet er gesproken worden op het hoogste niveau. Dat is de voorwaarde om te kijken of we anders kunnen omgaan met de vaste pilaren die er nu staan in Nederland. Vervolgens moet er veel geld bij, zeker de komende tien jaar. Om flexibel te worden zou je wat mij betreft ook nog in het tweede jaar een bindend negatief advies moeten kunnen krijgen. Je zou na ieder jaar tegen iemand moeten kunnen zeggen, ik zie geen kwaliteit meer, ga maar van school af. En dan hebben we accreditatiecommissies nodig die het bijzondere waarderen in plaats van de basisvoorziening, het bijzondere aan onze visie over het opleiden van kunstenaars! Ik denk ook, maar dat is helemaal onbespreekbaar; geen vaste aanstelling voor mij als docent, voor niemand, niet doen. Gewoon studieleders aanstellen. En vraag mij maar een keer in Amsterdam, een keer in Maastricht, een keer in Den Haag. Ik kijk wel, als ik tijd heb doe ik het graag.

Hoe ervaren jullie de situatie in Nederland?

A: Ik heb er weinig vertrouwen in om zulke veranderingen aan de overheid over te laten. Ik ben bang dat als we tegen de huidige regering zeggen dat we het onderwijs zouden willen veranderen, zij vooral kansen ziet om het hele veld te reduceren. Dan blijft er niets meer van over. Wat er nu in Nederland gaande is laat mij wel een bepaalde wond achter. Het onbegrip bij de politiek voor ons werk. Mijn teleurstelling over uitspraken van mensen waar ik dacht mee in gesprek te zijn. Maar toch moeten we ons afvragen: wat is de volgende stap, waar wil ik de komende jaren in investeren? Zelf wil ik voorkomen dat ik in herhalingen val. Ik ga door met mijn missie maar ik moet even geen organisatie om me heen hebben. Ik wil bijtanken, ik wil ruimte bij het onderwijs beveh-

ten om iets te veroorzaken bij jonge talenten. En ik ga zelf weer het podium op. Het zingen stelt me in staat om te werken met het moment zelf. Het dwingt me om alert te zijn op de situatie. Jammer genoeg vinden de meeste concerten plaats in een gebouw wat daarvoor is gemaakt. Als we steeds weer op een andere locatie zouden werken, zou je heel anders met je omgeving moeten communiceren. Op zo'n moment is alles in jouw leven ingesteld op het moment zelf, gesteund door je techniek, door de liefde voor de traditie.

Als je het risico van de toeval en de verassing weghaalt, omdat het werk dan te kwetsbaar wordt en niet meer voldoet aan de kwaliteit van een cd-opname, dan ga je je vak institutionaliseren. Ook in het onderwijs lopen we gevaar om toeval en improvisatie weg te halen en kwaliteit te standaardiseren.

P: Inderdaad waren er eind jaren 70, begin jaren 80 veel meer alternatieven op het conservatorium. Er werd zoveel uitgezocht in de avonden en om de lessen heen met verschillende mensen. Het was ook de tijd dat de maatschappij open stond voor experiment. Ik heb de indruk dat het nu weer een beetje mag in de – zoals de Vlaamse theatermaker Benjamin Verdonck zei – consensusmaatschappij. Maar er is geen echte noodzaak. Ik heb aan twee grote talenten gevraagd wat ze werkelijk zouden willen. Die hebben allebei gezegd "als ik een eerlijk antwoord moet geven zou ik het liefst een atelier hebben en een woonwagen maken voor mezelf en weg van dat gedoe van jullie". Zo'n reactie snap ik ook in deze tijd.

A: Ik put veel uit mijn buitenlandse ervaringen, met name in het Ruhrgebied, Bochum, Dortmund, Essen. Ik heb de afgelopen jaren in al die steden met koren en amateurkoren mogen werken. Tot op zekere hoogte kun je je in zo'n internationale context opnieuw uitvinden en naar iedereen heel open zijn. Als ik met mijn Surinaams uiterlijk en mijn gebroken Duits de mensen toespreek gebeurt er iets wonderbaarlijks, en zeker als er uiteindelijk 50.000 sa-

men aan het zingen zijn. In Duitsland wordt er anders aangekeken tegen je functie als kunstenaar. Je wordt serieus genomen, er wordt voor je gezorgd, er wordt helder en duidelijk met je gecommuniceerd. En dan kan je je afvragen "moet dat"? Ja dat moet.

P: Het is inderdaad heerlijk om in en klimaat te werken waar je nog mag bestaan als kunstenaar en waar je aanwezigheid omhelsd wordt. Dat is mij met *Candide* in Bochum ook overkomen. Maar ik vind dat ik hier in Nederland meer nodig ben.

Ik heb me in mijn leven best wel een aantal keren zorgen moeten maken over financiën of over het ensemble, maar ik heb me nooit zorgen moeten maken over mijn plaats in de maatschappij. Dat is de afgelopen twee jaar radicaal veranderd. Ik ervaar het als desastreus, dat er tegen mij wordt gezegd dat de muziek die ik vijftien jaar lang op de podia heb gespeeld de maatschappij kapot heeft gemaakt omdat ze niet toegankelijk was, omdat het kunst was met een grote K, of omdat het een opgesloten babyboomwereldje was.

Het is voor het eerst in mijn leven dat ik echt denk: "ik hoop niet dat een van mijn kinderen de kunsten ingaan". Ik was er echt van overtuigd dat het spelen van *Messiaen* de wereld kan verbeteren: het werk van een componist die alle vogeltjes heeft bestudeerd, zwaar gelovig was, die al zijn krachten heeft omgebogen naar een partituur waar je je vingers bij aflikt. Dat je dat mag spelen, dat je dat kan spelen en een heel concertgebouw laat bibberen. En dat mag gewoon niet meer. Ik wist niet dat dat kon in Nederland. Ik ben er zo door geraakt.

A: Het enige antwoord dat ik kan verzinnen is: doen. Naar mijn idee is er op een gegeven moment te veel gepraat. En dan is het vooral een kwestie van doen, doen, doen. Educatie mag niet langer meer de sluitpost zijn bij welke organisatie dan ook, een afdankertje om je subsidie te motiveren. Elke kunstenaar die een vmbo-klas inkomt, moet een topartiest zijn. Ik zie geen andere mogelijkheid.

P: Gelukkig zie ik door ons werk op het platteland ook superveel kleine, alternatieve initiatieven van burgers. Gewoon om door middel van zonnepanelen en groentetuintjes hun eigen leefomgeving te verbeteren. Er zijn wel degelijk tegenbewegingen.

A: De mensen hebben zich hun omgeving gewoon weer toegeëigend en dat moet ook onze volgende stap zijn. Daarom de muzieklycea in de provincie. We moeten mensen weer het idee geven dat iedereen kunst kan maken.

P: En vergis je niet Anthony, Theo van Doesburg zei het ook: de kunsten zijn voor iedereen. Het is altijd gezegd maar niet waargemaakt. Bauhaus, Joseph Beuys, ze zeiden het allemaal. Dus blijf het zeggen!